

Richtlijn Wet natuurbescherming

Onderdeel soortbescherming

Bestendig beheer en onderhoud

Implementatie gedragscode voor Waterschap Rivierenland

sterke dijken

schoon water

Colofon

Versie: 6 november 2018
Auteurs: R. Jansen en A. Wegner
Bijdragen: L. Boot, J. van Dijk, R. van Doorn, J. van Ingen, R. Kleinman en M. Verwolf
Foto heikikker voorkant: J. de Jong

Goedgekeurd door het College van Dijkgraaf en Heemraden op 15 januari 2019

Inhoud

1.	Inleiding.....	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Richtlijn	1
1.3	Leeswijzer.....	2
2.	Wettelijk kader	3
2.1	Wet natuurbescherming	3
2.2	Geldigheid Gedragscode bij bestendig beheer en onderhoud	5
2.3	Doorwerking naar derden	5
3.	Uitgangspunten en procesafspraken.....	6
3.1	Uitgangspunten.....	6
3.1.1	Verspreidingsgegevens	6
3.1.2	Strategie.....	6
3.1.3	Onvoorziene omstandigheden	7
3.2	Procesafspraken.....	7
3.2.1	Verantwoordelijkheden.....	7
3.2.2	Werken met de richtlijn.....	8
3.2.3	Monitoring, evaluatie en optimalisatie	8
4.	Opstellen ecologisch werkprotocol	9
4.1	Stap 1: Wat, waar en wanneer ga je werken?	9
4.2	Stap 2: Welke beschermde soorten komen in je werkgebied voor?	9
4.3	Stap 3: Welke maatregelen neem je?	10
4.4	Stap 4: Vraag ontheffing aan indien van toepassing.....	10
4.5	Vervolg	10
	Bijlage 1: Handelingen die onder de gedragscode en richtlijn vallen.....	11
	Bijlage 2: Categorieën beschermde vogelnesten	13
	Bijlage 3: Maatregeltabel	15
	Bijlage 4: Afwegingskader werkzaamheden in wateren en temperatuurgrenzen	32
	Bijlage 5: Lijst met beschermde soorten	33

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Waterschap Rivierenland is zich bij de uitvoering van zijn werkzaamheden bewust van de in het gebied voorkomende planten en dieren die volgens de Wet natuurbescherming zijn beschermd. De Wet natuurbescherming vervangt de Natuurbeschermingswet (1998), de Flora- en Faunawet (1998) en de Boswet (2015). Wanneer de Omgevingswet in werking treedt, zal de Wet natuurbescherming hierin opgaan.

Om de uitvoering van deze wet voor de waterschappen te vergemakkelijken, heeft de Unie van Waterschappen de *Gedragcode Wet natuurbescherming voor waterschappen, onderdeel soortbescherming, bestendig beheer en onderhoud* (hierna ook: de Gedragcode) opgesteld. Als waterschapsmedewerkers kunnen aantonen dat ze werken volgens deze Gedragcode, voorkomt dit een enorme administratieve last van het aanvragen van ontheffingen. Het werken volgens deze *Richtlijn Wet natuurbescherming* zorgt ervoor dat men (via de Gedragcode) gebruik kan maken van de vrijstellingsmogelijkheden, die de Wet natuurbescherming biedt. Deze richtlijn is enkel gebaseerd op werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud. De gedragcode omtrent werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting verwachten we later in 2019. Tot die tijd maken waterschapsmedewerkers nog gebruik van de bestaande *Richtlijn Flora- en Faunawet* voor werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

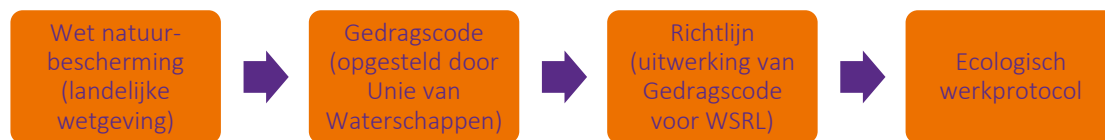
Deze *Richtlijn Wet natuurbescherming* verschilt substantieel van de *Richtlijn Flora- en Faunawet* uit 2013. De nieuwe richtlijn is gebaseerd op de Wet natuurbescherming die sinds 1 januari 2017 de Flora- en Faunawet vervangt. In deze nieuwe wet staan andere soortenlijsten, die in deze nieuwe richtlijn zijn opgenomen. De Gedragcode is uitgebreid met een protocol over het voorkomen van schade aan waterstaatswerken door muskus- en beverratten¹. Verder zijn de gedragsregels in tabellen weergegeven, waardoor er in een oogopslag is te zien wat de voorgeschreven werkwijze is. In deze gedragsregels is de algemene zorgplicht niet meer opgenomen. De algemene zorgplicht is en blijft wel van toepassing voor alle handelingen van waterschappen. De zorgplicht geldt voor alle in het wild levende en van nature in Nederland thuishorende dieren en planten, dus ook de niet juridisch beschermde.

1.2 Richtlijn

De *Gedragcode Wet natuurbescherming* vormt samen met informatie over het voorkomen van soorten de basis voor de handelwijze van waterschappen bij hun werkzaamheden. Daar waar de Gedragcode ruimte laat voor de waterbeheerder om inhoudelijke of procesmatige keuzes te maken, staat in deze richtlijn omschreven hoe we daar bij Waterschap Rivierenland mee om gaan. Door te werken met een richtlijn, die gebaseerd is op een door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit goedgekeurde Gedragcode, is het waterschap bij werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud vrijgesteld van de verbodsbepalingen die voor beschermde soorten uit de Wet natuurbescherming gelden. De Gedragcode is in deze richtlijn vertaald naar een handleiding, waarmee we projectspecifieke ecologische werkprotocollen kunnen opstellen. Dit houdt in dat de richtlijn geen gedetailleerde uitwerking is van werkzaamheden, maar een stappenplan om te komen tot een

¹ Deze richtlijn geldt echter niet als vrijstelling voor het vangen en doden van muskus- en beverratten, maar uitsluitend als vrijstelling voor het overtreden van verbodsbepalingen voor beschermde soorten uit de Wet natuurbescherming.

ecologisch werkprotocol. Bij het opstellen van de richtlijn zijn diverse vertegenwoordigers van uitvoerende afdelingen betrokken.

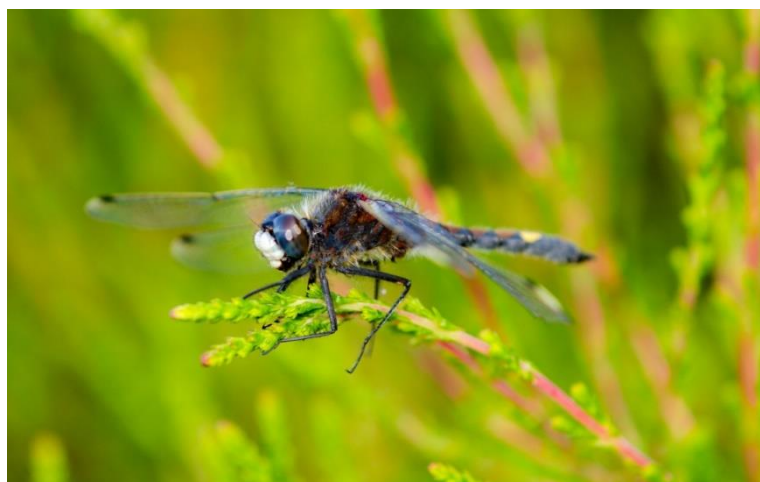

Procesweergave uitwerking Wet natuurbescherming

1.3 Leeswijzer

In deze richtlijn beschrijven we eerst de belangrijkste kaders die volgen uit de wetgeving en de Gedragscode (hoofdstuk 2). Hoofdstuk 3 gaat in op de waterschapsbrede uitgangspunten en procesafspraken, die we maken zodat alle uitvoerende afdelingen op dezelfde manier invulling geven aan de uitvoering van de Gedragscode. In hoofdstuk 4 beschrijven we concrete stappen voor het opstellen van een ecologisch werkprotocol.

Bijlage 1 geeft een overzicht van de handelingen die onder de Gedragscode en daarmee ook onder deze richtlijn vallen. Bijlage 2 beschrijft de verschillende categorieën beschermde vogelnesten. Bijlage 3 is een maatregeltabel met per type werk en per beschermde soort maatregelen die je bij het uitvoeren van werkzaamheden moet nemen, om schade aan (beschermde) soorten te voorkomen of te beperken. Bijlage 4 geeft een afwegingskader weer voor de uitvoering van werkzaamheden in water in verband met temperatuurgrenzen.

Witsnuitlibel © Michel Lucas

2. Wettelijk kader

Bij de uitvoering van werkzaamheden moet je altijd rekening houden met aanwezige (beschermde) soorten. De wettelijke kaders hiervan staan in de Wet natuurbescherming en de Gedragscode. In dit hoofdstuk geven we kort de essentie van de wettelijke kaders aan.

2.1 Wet natuurbescherming

Sinds 1 januari 2017 is de bescherming van natuurwaarden geregeld in de Wet natuurbescherming. Deze wet kent aparte hoofdstukken over gebiedenbescherming, soortenbescherming en bescherming van hout en houtopstanden. Ten aanzien van de soortenbescherming gelden enkele verbodsbepalingen, die je alleen met een verleende ontheffing mag overtreden. Het bevoegd gezag voor deze ontheffingen is de provincie van het gebied waar de werkzaamheden (voor het grootste deel) worden uitgevoerd. In sommige gevallen is het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) bevoegd. Ontheffing kan je in dat geval aanvragen via de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

De wettelijke bevoegdheid voor deze Gedragscode is hoofdstuk 3 uit de Wet natuurbescherming: Soorten. Artikel 3.31 van deze wet biedt namelijk de mogelijkheid om een gedragscode op te stellen als alternatief voor de bovengenoemde ontheffingsplicht. De gedragscode is vormvrij, maar dient wel te zijn gebaseerd op een of meer in de wet genoemde belangen (zoals volksgezondheid of openbare veiligheid). De gedragscode dient tevens door de Minister van LNV te zijn goedgekeurd.

In de Wet natuurbescherming is natuurvriendelijk werken voor alle in het wild levende dieren en planten het uitgangspunt. De wet spreekt hierbij van een 'algemene zorgplicht' (art. 1.11 Wet natuurbescherming), dat betekent dat iedereen alle handelingen die nadelige gevolgen kunnen hebben voor alle in het wild levende planten en dieren, hun directe leefomgeving of een Natura 2000-gebied, achterwege laat. De algemene zorgplicht geldt overal, dus ook op plaatsen waar het gebruik van de Gedragscode niet nodig is, omdat juridisch beschermde soorten ontbreken. Op plaatsen waar zich wel juridisch beschermde soorten bevinden, geldt het gebruik van de richtlijn als een invulling van de algemene zorgplicht.

Naast de algemene zorgplicht die voor alle in het wild levende planten en dieren geldt, zijn voor beschermde soorten specifieke verbodsbepalingen van toepassing. Deze verbodsbepalingen verbieden handelingen die het voortbestaan van beschermde planten- en diersoorten in gevaar kunnen brengen en zijn daarom een belangrijk onderdeel van de Wet natuurbescherming. Ze zorgen ervoor dat in het wild levende, beschermde soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten. Voor ingrepen die schadelijk (kunnen) zijn voor beschermde soorten, is een ontheffing vereist, tenzij je werkt met een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. De Wet natuurbescherming kent ten aanzien van de bescherming van individuen en populaties drie verschillende beschermingsregimes, die we hieronder toelichten².

Vogelrichtlijnsoorten

Hieronder vallen alle van nature in Nederland in het wild levende vogels. Het is verboden om vogels opzettelijk te doden, te vangen, en hun nesten, eieren en rustplaatsen te beschadigen. Ook is het verboden om vogels opzettelijk te verstoren, maar dit is niet van toepassing indien

² Een lijst met alle onder de Wet natuurbescherming beschermde soorten vind je in bijlage 5.

de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de instandhouding van de desbetreffende vogelsoort. De uitzondering geldt echter alleen als de desbetreffende vogelsoort niet ook onder de Habitatrichtlijn valt. Van sommige vogelsoorten zijn de nesten jaarrond beschermd. Deze soorten vind je terug in bijlage 2.

Habitatrichtlijnsoorten

Hieronder vallen de in het wild levende soorten, die worden genoemd in bijlage IV van de Habitatrichtlijn, bijlage II van het Verdrag van Bern of bijlage I van het Verdrag van Bonn. Het gaat hier om zeldzame en veelal bedreigde soorten, die bescherming genieten vanuit de genoemde bijlagen. Het is verboden om de dieren in hun natuurlijke verspreidingsgebied te doden, te vangen, en hun eieren en voortplantings- en rustplaatsen te beschadigen. Ook is het verboden om dieren opzettelijk te verstoren. Daarnaast is het verboden om planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te onwortelen of te vernielen.

Andere soorten

Hieronder vallen de in bijlage A & B van de Wet natuurbescherming genoemde, nationaal beschermde soorten. Het is bij de wet verboden de dieren genoemd in bijlage A opzettelijk te doden, te vangen, of de vaste voortplantings- en rustplaats te beschadigen. Hiernaast is het verboden om de planten genoemd in bijlage B in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te onwortelen of te vernielen. Voor onderstaande soorten geldt op basis van de Gedragscode een vrijstelling van bovenstaande verbodsbepalingen.

Zoogdieren

Aardmuis
Bosmuis
Bunzing
Dwergmuis
Dwergspitsmuis
Egel
Gewone bosspitsmuis
Haas
Hermelijn
Huisspitsmuis
Konijn
Ondergrondse woelmuis
Ree
Rosse woelmuis
Tweekleurige bosspitsmuis
Veldmuis
Vos
Wezel
Woelrat

Amfibieën

Bastaardkikker
Bruine kikker
Middelste groene kikker
Meerkikker
Gewone pad
Kleine watersalamander

2.2 Geldigheid Gedragscode bij bestendig beheer en onderhoud

Wanneer je volgens een goedgekeurde Gedragscode werkt (art. 3.31 Wet natuurbescherming) en de werkzaamheden in het kader van een van de genoemde wettelijke belangen (zoals volksgezondheid of openbare veiligheid; art. 3.4 Wet natuurbescherming) plaatsvinden, heb je geen ontheffing nodig en geldt een vrijstelling. De Gedragscode beschrijft een werkwijze, waarmee naar het oordeel van de Minister van LNV voldoende is gewaarborgd dat ten aanzien van de beschermde soorten zorgvuldig wordt gehandeld. Dat houdt in dat de minister een Gedragscode alleen goedkeurt, indien er slechts handelingen worden verricht waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de beschermde soorten. Indien je handelingen verricht, die wel invloed hebben, dien je voorafgaand en tijdens de handelingen in redelijkheid alles te doen, of te laten om te voorkomen dat je de verbodsbepalingen overtreedt. Indien je een verbodsbepaling overtreedt, dien je hiervoor bij de provincie ontheffing aan te vragen. De Gedragscode strekt zich alleen uit tot bestendige beheer- en onderhoudswerkzaamheden, die gericht zijn op het handhaven van de bestaande situatie. Dat wil zeggen: het in stand houden van waterstaatswerken binnen de legger, of zoals deze in onderhoudsplannen zijn vastgelegd. In de Gedragscode is een overzicht gegeven van alle werkzaamheden die onder bestendig beheer en onderhoud vallen. Deze zijn samen te vatten in onderstaande type werkzaamheden (zie ook bijlage 1):

- Schonen en maaien van wateren, van insteek tot insteek, inclusief onderhoudspaden
- Maaien van bermen, dijken en gazons
- Baggeren en herprofilen van water (onderhoud)
- Snoeien en dunnen van opgaande beplanting
- Onderhoud aan waterkeringen en duikers, en herprofilen van oevers en kaden
- Onderhoud verhardingen
- Begrazen
- Het voorkomen van schade door muskus- en beverratten

2.3 Doorwerking naar derden

Het waterschap bevordert op basis van ketenverantwoordelijkheid het naleven van de Gedragscode door partijen die in opdracht van het waterschap handelen (loonwerkers, aannemers, onderzoekers e.d.). In de aanbestedingsopdracht nemen we eisen ten aanzien van zorgvuldige werkmethoden op. Deze afspraken hebben mede betrekking op de planning van de werkzaamheden en de instructie van het door de opdrachtnemer in te zetten personeel en onderaannemers. Het waterschap stimuleert en controleert de naleving van de Gedragscode, bijvoorbeeld door middel van voorlichting en het beschikbaar stellen van informatie over het voorkomen van beschermde soorten. De opdrachtnemer heeft hiernaast ook een eigen verantwoordelijkheid en zorgplicht.

De Gedragscode heeft geen doorwerking naar derden (bijv. pachters of vergunninghouders). Gebruikers van waterschapsterreinen of vergunninghouders zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen dat zij dienen te handelen conform een goedgekeurde gedragscode, of dat zij beschikken over een ontheffing van de provincie, wanneer beschermde soorten in het geding zijn. Het waterschap kan op grond van de Keur een onderhoudsplicht aan derden opleggen en bevordert het gebruik van de Gedragscode. De onderhoudsplichtige kan dus gebruik maken van de Gedragscode. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt echter wel volledig bij de onderhoudsplichtige.

3. Uitgangspunten en procesafspraken

Binnen Waterschap Rivierenland hebben verschillende afdelingen te maken met de gedragscode. In dit hoofdstuk geven we de uitgangspunten en procesafspraken aan, die voor het hele waterschap gelden.

3.1 Uitgangspunten

3.1.1 Verspreidingsgegevens

Waterschap Rivierenland beschikt over verspreidingsgegevens van beschermde soorten. Deze gegevens zijn belangrijk, omdat je voor de start van de werkzaamheden moet (laten) onderzoeken of zich op en rond het werkgebied beschermde soorten bevinden of kunnen worden verwacht.

Jaarlijks actualiseren we onze verspreidingsgegevens met behulp van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). We geven de verspreidingsgegevens van beschermde soorten van de afgelopen 10 jaar op kaarten weer, die alle medewerkers van het waterschap kunnen raadplegen. Ook verzamelt het waterschap verspreidingsinformatie over soorten die we bij (monitorings)onderzoeken in eigen opdracht of door vrijwilligers, of gedurende de uitvoering van werkzaamheden verkrijgen. Deze verspreidingsinformatie leveren we vervolgens weer aan de NDFF aan.

Het verzamelen, beheren en ontsluiten van verspreidingsgegevens valt onder de verantwoordelijkheid van de afdelingen Strategie en Beleid (A-STB) en Informatie en Digitalisering (A-IDT).

3.1.2 Strategie

Vanuit de doelstelling van de Wet natuurbescherming houden we onderstaande strategie aan. Van deze strategie wijken we alleen af wanneer dit om redenen van volksgezondheid en openbare veiligheid, dus vanuit primaire waterschapstaken, niet anders kan.

1. Algemene zorgplicht

De algemene zorgplicht geldt voor alle in het wild levende dieren en planten in hun directe leefomgeving. Met dit zorgdragen wordt bedoeld dat iedereen die weet, of een vermoeden heeft dat zijn handelen nadelige gevolgen kan veroorzaken, dit achterwege laat. Wanneer dit niet mogelijk is, dienen we negatieve effecten te voorkomen.

2. Negatieve effecten voorkomen

Het waterschap zorgt ervoor dat voor de natuur schadelijke handelingen zoveel mogelijk worden voorkomen, bijvoorbeeld door geen (of zo min mogelijk) werkzaamheden te verrichten in perioden waarin soorten kwetsbaar zijn. Het voorkomen van negatieve effecten is in de Gedragscode opgenomen als uitwerking van de zorgplicht (art. 3.11 Wet natuurbescherming) en verwoord in verschillende maatregelen (zie bijlage 3).

3. Effecten beperken

Indien we vanuit waterschapstaken negatieve effecten niet kunnen voorkomen, nemen we schadebeperkende maatregelen. In het ecologisch werkprotocol beargumenteren we de keuze voor de maatregelen (zie bijlage 3).

3.1.3 Onvoorziene omstandigheden

Onverwachte aanwezigheid van een soort

Tijdens de uitvoering van werkzaamheden kan je onverwachts een beschermde soort in het werkgebied aantreffen. Indien het ecologisch werkprotocol daardoor niet meer toereikend of toepasbaar is, bespreek je met een ecologisch deskundige of en hoe je de werkzaamheden kan voortzetten. Worden je werkzaamheden gestaakt, dan bekijk je hoe je een overtreding van wet- en regelgeving kan voorkomen. Indien dit in redelijkheid niet mogelijk is, neem je contact op met de provincie voor een passende oplossing. De provincie is bevoegd gezag en hier dien je de ontheffing aan te vragen. Uitgangspunt van dit overleg moet zijn dat de werkzaamheden zo min mogelijk vertraging oplopen.

Calamiteiten

Zeer acute bedreigingen van de veiligheidssituatie gelden als overmacht. De Waterwet spreekt van situaties van gevaar als het gaat om 'omstandigheden waardoor de goede staat van een of meer waterstaatswerken onmiddellijk en ernstig in het ongerede is of dreigt te raken' (hoofdstuk 5 Waterwet). Voorbeelden van situaties zijn acute of dreigende wateroverlast, overstroming, droogte of waterverontreiniging of de noodzakelijke inzet van een waterberging. In die gevallen kan het waterschap de voorschriften uit deze richtlijn (en Gedragscode) mogelijk niet opvolgen. In minder acute situaties waarbij niettemin de veiligheid van mensen, gebouwen, installaties of kunstwerken in gevaar is, treedt het waterschap zo mogelijk onmiddellijk in overleg met een ecologisch deskundige over de werkwijze die in die situatie het meeste recht doet aan de bescherming van de juridisch beschermde soort(en). Het waterschap handelt in overeenstemming met dit advies en documenteert het advies, de genomen maatregelen en de eventuele effecten op beschermde soorten. Als daartoe aanleiding is, passen we calamiteitenplannen of calamiteitendraaiboeken (na afloop) aan de ervaringen aan.

3.2 Procesafspraken

3.2.1 Verantwoordelijkheden

Het opstellen en aanpassen van de richtlijn valt onder de verantwoordelijkheid van de afdeling Strategie en Beleid. De richtlijn geeft aan hoe Waterschap Rivierenland de Gedragscode binnen de organisatie implementeert.

De richtlijn geldt als leidraad voor (het opstellen van) een ecologisch werkprotocol. Het naleven van de richtlijn bij de uitvoering van werkzaamheden valt onder de verantwoordelijkheid van de opdrachtgever van de uit te voeren werkzaamheden. Afhankelijk van de afdeling kan de wijze waarop we opdracht voor de uitvoering van werkzaamheden geven (werkprotocol, bestek, onderhoudsplan e.d.), verschillen.

In een ecologisch werkprotocol leggen we vast hoe we de richtlijn in de praktijk toepassen, waardoor het mogelijk is om maatwerk te leveren. We gebruiken het werkprotocol om uitvoerders te instrueren en om ter plaatse verantwoording af te kunnen leggen aan de handhavende instantie. Hiervoor dien je het werkprotocol op de plaats waar de werkzaamheden worden uitgevoerd, (digitaal) te kunnen tonen.

3.2.2 Werken met de richtlijn

Indien je in het ecologisch werkprotocol afwijkt van de maatregelen die we in bijlage 3 van deze richtlijn beschrijven, kan dit gevolgen hebben voor de vrijstelling van de ontheffingsplicht op basis van de Gedragscode. Daarom dien je het afwijken in het werkprotocol voldoende te beargumenteren en te verantwoorden, bijvoorbeeld door het invullen van de tabel behorende bij het juiste type werk in bijlage 3. De afwijking dien je zorgvuldig te motiveren en door een ecologisch deskundige te laten beoordelen. Ten behoeve van evaluatie en monitoring van deze richtlijn, maar ook ten behoeve van controles door het bevoegd gezag, is een zorgvuldige documentatie noodzakelijk.

3.2.3 Monitoring, evaluatie en optimalisatie

De Gedragscode waarop deze richtlijn is gebaseerd, is goedgekeurd voor 5 jaar tot 2024. De afdeling Strategie en Beleid voert jaarlijks overleg over het gebruik en de toepasbaarheid van deze richtlijn met de werkgroep die betrokken was bij het opstellen hiervan. Noodzakelijke aanpassingen of gewenste ontwikkelingen van de richtlijn zullen we zowel procesmatig als inhoudelijk bespreken. Op basis van deze overleggen passen we de richtlijn zo nodig aan. Hiermee blijft de richtlijn een actuele basis voor het opstellen van ecologische werkprotocollen.

Zwarte stern © Johan de Jong

4. Opstellen ecologisch werkprotocol

In dit hoofdstuk beschrijven we stap voor stap hoe je tot een ecologisch werkprotocol komt. De eerste drie stappen zijn vragen die je moet beantwoorden. Stap 4 is alleen van toepassing, indien je een ontheffing moet aanvragen.

- Stap 1 Wat, waar en wanneer ga je werken?*
- Stap 2 Welke beschermde soorten komen in je werkgebied voor?*
- Stap 3 Welke maatregelen neem je?*
- Stap 4 Vraag ontheffing aan indien van toepassing*

Door alle stappen van dit stappenplan te doorlopen, weet je zeker dat je ecologisch werkprotocol de onderdelen bevat, die de Gedragscode verplicht stelt. Je mag eenmalig een eenvoudig protocol opstellen, dat deel uitmaakt van een beheer- en onderhoudsplan, begrazingsplan, bestrijdingsplan, etc., of het daaraan als los document bijvoegen. Laat je ecologisch werkprotocol door een ecologisch deskundige³ opstellen, of ten minste beoordelen.

4.1 Stap 1: Wat, waar en wanneer ga je werken?

Bedenk eerst wat je gaat doen (welke werkzaamheden ga je uitvoeren?). Deel vervolgens deze werkzaamheden in de type werken van bijlage 1 in. Schrijf de typen werken, waar je werkzaamheden onder vallen, op in je ecologisch werkprotocol. Duid het gebied waar je gaat werken aan met een werkgebiedkaart. Vermeld ten slotte de startdatum en duur van je werkzaamheden.

4.2 Stap 2: Welke beschermde soorten komen in je werkgebied voor?

Raadpleeg eerst de verspreidingsgegevens in GeoWeb of ArcGIS. Hier vind je zowel de verspreidingsgegevens van de NDFF als potentiële leefgebiedkaarten. Indien de NDFF-data niet voldoende dekkend of actueel is, gebruik je de potentiële leefgebiedkaarten of laat je een ecologisch onderzoek naar de verwachte soorten in het veld uitvoeren. Wanneer blijkt dat een beschermde soort in potentie aanwezig is, handel je alsof de soort daadwerkelijk

³ Onder een ecologisch deskundige verstaan we een persoon die in een bepaalde situatie en voor specifieke soorten gevraagd wordt te adviseren en/of te begeleiden, die aantoonbaar zowel een opleiding als kennis en ervaring heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. Een deskundige:

- heeft een afgeronde hbo- of universitaire opleiding, met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; of
- heeft een afgeronde mbo-opleiding, met als zwaartepunt soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van in Nederland in het wild voorkomende planten en dieren.

Daarnaast heeft de deskundige praktijkervaring opgedaan, doordat hij/zij:

- werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en werkzaam is of aangesloten bij de volgende Nederlandse organisaties: Zoogdiervereiniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Indien aan bovenstaande is voldaan, kan ook een waterschapsmedewerker als 'ecologisch deskundige' optreden.

aanwezig is, behalve als je dit met veldonderzoek kan laten uitsluiten. Vermeld de verspreidingsgegevens op je werkgebiedkaart.

4.3 Stap 3: Welke maatregelen neem je?

In bijlage 3 vind je een tabel met maatregelen om schade aan beschermde soorten te voorkomen of te beperken. Deze maatregeltabel is gespecificeerd per type werk en per beschermde soort. Bekijk de maatregelen die op jouw type werk van toepassing zijn en beargumenteer in de tabel welke maatregel je wel, of niet, gaat nemen. Neem vervolgens deze tabel als bijlage op in je ecologisch werkprotocol. Indien nodig, voeg je de maatregelen toe aan je de werkgebiedkaart (zoals het niet betreden van bepaalde plekken in je werkgebied). Formuleer de maatregelen die je gaat nemen, als concrete werkvoorschriften voor de aannemer in je ecologisch werkprotocol. Indien je geen ontheffing hoeft aan te vragen, is je ecologisch werkprotocol na stap 3 klaar.

4.4 Stap 4: Vraag ontheffing aan indien van toepassing

Indien blijkt dat je een ontheffing nodig hebt, vraag je die aan bij de provincie, waarin je je werkzaamheden uitvoert. Werk je in meerdere provincies, dan dien je de ontheffing in bij de provincie waar het merendeel van het werk zich bevindt. Een ontheffing aanvragen gaat via een aanvraagformulier waarin je onder andere vragen zult tegenkomen zoals:

- Wat is het wettelijke belang van je werkzaamheden?
- Welke beschermde soorten komen in je werkgebied voor?
- Zijn er geen alternatieven voor je werkzaamheden (in ruimte, tijd en methode)?
- Welke maatregelen ga je nemen om schadelijke effecten op de beschermde soorten te beperken?

4.5 Vervolg

Als je ecologisch werkprotocol klaar is, reik je het uit en bespreek je het met het uitvoerende personeel. Daarnaast moet je ervoor zorgen dat onderstaande documenten (digitaal) op je werklocatie aanwezig zijn voor controles door het bevoegd gezag:

- Je ecologisch werkprotocol
- Het rapport van het flora- en faunaonderzoek, waaruit blijkt dat onderzoek is gepleegd naar het voorkomen van de beschermde soorten
- Een kopie van de eventuele ontheffing
- Documentatie waaruit blijkt dat het waterschap de ketenverantwoordelijkheid voor het eigen personeel heeft ingevuld, bijvoorbeeld een bewijs van deelname aan een instructiebijeenkomst over het ecologisch werkprotocol in het werkgebied

Deze documenten dien je gedurende minimaal twee jaar na afloop van het uitgevoerde werk op een centrale plek te archiveren.

Bijlage 1: Handelingen die onder de gedragscode en richtlijn vallen

Schonen en maaien van wateren, van insteek tot insteek, inclusief onderhoudspaden

- Schonen of hekkelen van wateren
- Schonen van water met behulp van een maaiboot
- Maaien en schonen van oevers en taluds
- Maaien van onderhoudspaden
- Maaien van ruigtes
- Maaien van uiterwaarden
- Beheer en onderhoud aan natuurvriendelijke oevers
- Op de kant brengen van oeverbegroeiing

Maaien van bermen, dijken en gazons

- Maaien van bermen
- Maaien van dijken en kaden
- Maaien van gazons
- Maaien van rietland
- Maaien van overige waterschapsterreinen
- Onkruidbestrijding

Baggeren en herprofilen van wateren (onderhoud)

- Onderhoudsbaggeren van wateren
- Herprofilering van wateren
- Het verwijderen van zandkoppen in de watergang
- Het uitbaggeren van zandvangen

Snoeien en dunnen van opgaande beplanting

- Toppen en snoeien van bomen
- Snoeien van struiken
- Het dunnen van houtopstanden
- Verwijderen van grote takken (onder andere knotten en kandelaberen)
- Het versnipperen van snoeihout
- Beheer en onderhoud van hakhout en grienden

Onderhoud aan waterkeringen en duikers en herprofilering van oevers en kaden

- Regulier en periodiek onderhoud waterkeringen
- Herprofilering van oevers en kaden
- Aanvullen met grond van gaten en verzakkingen
- Aanvullen oeverbeschoeiing met basaltstenen
- Doorspuiten van duikers en dergelijke
- Herstelwerkzaamheden aan beschoeiingen
- Aanplanten of steken van helm, riet en rijshout
- Herstel rasters

Onderhoud verhardingen

- Onderhoud van wegen, strandovergangen, parkeerterreinen en bedrijventerreinen
- Reparaties aan asfalt en bestrating
- Onderhoud van strandhoofden
- Gladheidsbestrijding

Begrazen

- Inzetten van begrazing

Het voorkomen van schade door muskus- en beverratten

- Het betreden van terreinen door bevoegde personen en hun metgezellen ter bestrijding van muskusratten en beverratten (te voet, te fiets en/of met een quad of ander motorvoertuig)
- Het uitzetten, legen of controleren van vallen

Bijlage 2: Categorieën beschermde vogelnesten

De bescherming van vogelnesten betreft niet alleen het nest zelf, maar ook het leef- en foerageergebied dat noodzakelijk is voor de functionaliteit ervan. Als je kan (laten) aantonen dat een nest al gedurende een aantal jaren niet meer in gebruik is, is het niet meer beschermd. Er zijn verschillende categorieën beschermde vogelnesten die we hieronder toelichten.

Jaarrond beschermde vogelnesten (categorie 1 t/m 4)

De nesten van vogels die in categorie 1, 2, 3 of 4 vallen, zijn niet alleen tijdens het broedseizoen, maar jaarrond beschermd. Daarnaast gelden de verbodsbepalingen van artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming ook jaarrond. Bij werkzaamheden in de buurt van een nest uit categorie 1 t/m 4 is mitigatie verplicht. Indien vervangende nestplaatsen nodig zijn, vraag je hiervoor ontheffing aan. Onderstaande tabel geeft de vogelsoorten aan die in deze categorieën vallen.

Categorie	Soort	Nestplek
1: nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats	Steenuil	Natuurlijke boomholtes (vooral knotwilgen en oude (hoogstam) fruitbomen); rustige hoekjes of nissen van gebouwen of schuren; speciale nestkasten
2: nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop (de (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar)	Huismus	Onder dakpannen; gaten en kieren van gebouwen; mussenkasten
	Roek	Toppen van hoge bomen
	Gierzwaluw	Onder dakgoot; achter regenpijp of dakkapel; onder dakpan; gat in muur; neststenen
3: nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk seizoen op dezelfde plaats broeden en daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing (de (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar)	Grote gele kwikstaart	Vlakt bij stromend water in nis in muur; onder brug; bij boomwortels in oevers; speciale nestkasten
	Kerkuil	Nestkasten; heel incidenteel in boomholten
	Oehoe	Richels van bergen of steengroeves; soms oud nest van roofvogel; incidenteel op grond
	Ooievaar	Hoge plekken (telefoonpalen, bomen, schoorstenen, kerktorens, hoogspanningsmasten of door mens gemaakte palen met houten platform)
	Slechtvalk	Richels; nis; nestkast; oud kraaiennest; zelden op grond
4: nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn (zelf) een nest te bouwen	Buizerd	Kruinen van hoge bomen, vaak tegen bosrand; soms lager in struiken; heel zelden op grond
	Havik	Hoog in boomkroon
	Ransuil	Oude kraaien- of eksternesten; incidenteel op grond
	Sperwer	Dicht tegen stam in dicht bos; soms in struiken
	Wespendief	Kruin van hoge bomen
	Zwarte wouw	Kruinen van bomen, vaak dicht bij water

Nesten uit categorie 5

Onder categorie 5 vallen vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of naar de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om zich elders te vestigen als de broedplaats verloren is gegaan. Hun nesten zijn alleen tijdens het broedseizoen beschermd, maar een omgevingscheck naar alternatieve nestgelegenheden is altijd verplicht. Hierbij stelt een ecologisch deskundige vast of er voldoende gelegenheid voor de betreffende vogelsoort is om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te vinden of te bouwen. Indien dit niet voorhanden is, dan dien je een alternatieve nestgelegenheid aan te bieden. Indien dat niet mogelijk is, vraag je een ontheffing aan. In onderstaande lijst zijn de vogelsoorten aangegeven die in categorie 5 vallen.

Soort	Nestplek
Blauwe reiger	Plekken waar rovers moeilijk bij komen zoals eilandjes in vijver of plas
Boerenwaluw	Randen/richels in stallen; onder bruggetjes; aan sluizen; onder brede dakoverstekken
Bonte vliegenvanger	Nestkasten; boomholten
Boomklever	Oude spechtnesten
Boomkruiper	Tussen losse stukken schors of nauwe boomholten; nestkasten
Bosuil	Boomholtes; nestkasten; ruimtes in gebouwen; incidenteel op grond of in eksternest
Brilduiker	Boomholtes
Draaihals	Nestholten van andere spechten; nestkasten
Eidereend	Grond
Ekster	Vork van tak van hoge boom
Gekraagde roodstaart	Grote hopen, nissen en nestkasten, meestal slechts op enkele meters boven grond, soms ook in grond
Glanskop	Nestholte in rottend hout; zeer af en toe in nestkast
Grauwe vliegenvanger	Scheuren of grote hopen in bomen; in klimop tegen stam; tegen schuttingen en gebouwen
Groene specht	Zelfgehakt hol in oude loofboom
Grote bonte specht	Zelf uitgehakte boomholtes
Hop	Boomholtes; muren; steenhopen
Huiswaluw	Gebouwen
Ijsvogel	Tunnels in oevers, wanden of tussen wortels van bomen; kunstmatige ijsvogelwand
Kleine bonte specht	Tak van dode loofboom of dood deel van levende loofboom
Kleine vliegenvanger	Bomen
Koolmees	Boomholte; soms in rotsen en muren; in enkele gevallen nesten van andere vogels of heel dicht struikgewas; nestkasten
Kortsnavelboomkruiper	Boomspleet; achter loszittende bast; weinig in boomholten
Oeverwaluw	Zelf gegraven gangen in steile wanden (natuurlijke oevers, afgravingen en zanddepots)
Pimpelmees	Boomholtes; nestkasten
Raaf	Kruinen van bomen
Ruigpootuil	Boomholtes
Spreeuw	Boomholtes; nestkasten; gaten en kieren van gebouwen
Tapuit	Konijnenholen
Torenvalk	Oud kraaiennest; nestkasten; nissen in gebouwen
Zeearend	Kruinen van bomen; grond
Zwarte kraai	Hoog in boom
Zwarte mees	Boomholtes; nestkasten; muizengangen in grond
Zwarte roodstaart	Muren; andere plekken in gebouwen
Zwarte specht	Loofboom

Bijlage 3: Maatregeltabel

Onderstaande tabel geeft per type werk maatregelen weer die genomen kunnen worden om schade aan beschermde soorten te voorkomen of te beperken. Deze maatregeltabel is gespecificeerd per type werk en beschermde soort.

Bekijk de maatregelen die op jouw type werk en de aanwezige, beschermde soorten van toepassing zijn. Vul dan in of je de maatregel gaat nemen of niet. Als je *Nee* invult, beschrijf dan ook een alternatief hoe je ervoor gaat zorgen dat negatieve effecten op de beschermde soort(en) worden voorkomen of beperkt. Vul *NVT* (niet van toepassing) in als de betreffende soort/verblijfplaats niet in je werkgebied voorkomt⁴.

Neem vervolgens deze tabel als bijlage op in je ecologisch werkprotocol. Het is belangrijk om de maatregelen goed te documenteren, ook met het oog op controle door het bevoegd gezag. Indien nodig, voeg je de maatregelen toe aan je de werkgebiedkaart (zoals het niet betreden van bepaalde plekken in je werkgebied).

Let nog op het volgende: Als broedseizoen geldt globaal de periode van 15 maart tot 15 juli, maar in een vroeg of laat voor- of najaar kan een ecologisch deskundige deze grenzen aanpassen.

⁴ Deze maatregeltabel is ook digitaal als excel-bestand beschikbaar, waardoor je hem makkelijker kan invullen. Vraag de auteurs van deze richtlijn naar het bestand.

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Alle werkzaamheden	Alle soorten	Natuurvriendelijk materieel inzetten en/of sparende technieken toepassen.			
		De rijsnelheid van machines en voertuigen zo afstellen dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegluchten. Bij voorkeur stapvoets rijden.			
		Zoveel mogelijk gebruik maken van bestaande infrastructuur van wegen, paden en sporen.			
		Werkzaamheden uitvoeren in de daglichtperiode. Bij nachtelijke verlichting van een werklocatie uitstraling naar de omgeving vanaf een uur na zonsondergang voorkomen.			
		Eén kant op werken en, indien aan de orde, van de dichte zijde naar het open water of gebied. Barrièrewerking zoveel mogelijk voorkomen.			
Alle werkzaamheden behalve <i>Snoeien en dunnen</i>	Alle soorten	Schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bv. door insporing of vertrapping, voorkomen.			
Alle werkzaamheden behalve <i>Begrazen</i>	Broedende vogels	Aangetroffen broedende vogels, in gebruik zijnde nesten en eieren altijd sparen, ook buiten het broedseizoen.			
		Broedende vogels niet verstoren door altijd op alarmerende vogels en hun nesten te letten.			
Alle werkzaamheden behalve <i>Begrazen</i> en <i>Schade door muskus- en beverratten voorkomen</i>	Jaarrond beschermde nesten (zie bijlage 2)	Niet in gebruik zijnde nesten altijd sparen, ook buiten het broedseizoen. Bij <i>Snoeien en dunnen</i> ook voldoende functioneel leefgebied om nest heen sparen.			
	Nesten uit categorie 5 (zie bijlage 2)	Niet in gebruik zijnde nesten sparen, wanneer in de omgeving nestgelegenheid voor deze soorten schaars is. Bij <i>Waterkeringen en duikers onderhouden en oevers en kaden herprofiëren</i> nesten alleen vernietigen of beschadigen, als dat vanuit de waterschapveiligheid noodzakelijk is en redelijke alternatieven ontbreken.			
	Ringslang	Broedhopen markeren en niet beschadigen.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Schonen en maaien (nat)	Beschermden soorten	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden <u>onder de waterlijn</u> een keuze maken uit één van deze drie strategieën:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Habitatbenadering. Bij jaarrond werken tijdens het groeiseizoen (1 april t/m 31 oktober) maximaal 75% van de vegetatie in het natte profiel (maximaal 50% bij krabbenscheer) verwijderen en de waterbodem zo veel mogelijk ongemoeid laten. Bij een volgende schoning andere delen sparen. Ook de vegetatie in het talud sparen door de korf niet over de vegetatie te laten schrapen (zowel bij de inzet als bij het ophalen) en de (vaste) bodem zoveel mogelijk ongemoeid laten. 2. Bij jaarrond werken samen met een ecologisch deskundige zodanige andere maatregelen treffen dat het schonen niet van wezenlijke invloed is op de populaties, bv. met 'nalopen': met minimaal één extra persoon het schoonsel direct na het schonen inspecteren op beschermde soorten en deze meteen terugzetten in de watergang. Door sparende technieken (aanpassen van de snelheid) komen minder dieren op de kant. 3. Buiten het broedseizoen werken. 			
		<p>Voorafgaand aan het maaien <u>boven de waterlijn</u> een keuze maken uit één van deze vier strategieën:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Habitatbenadering. Bij jaarrond werken tijdens het broedseizoen op de oevers en taluds maximaal 50% van de vegetatie verwijderen. De onderhoudspaden kort houden. Maaisel uit de oevers afvoeren. 2. Jaarrond maaien, mits de taluds al voor en gedurende het broedseizoen in hun geheel permanent ongeschikt zijn of worden gehouden voor broedende vogels, bv. door de vegetatie kort te houden. 3. Jaarrond maaien, mits in het broedseizoen met een inspectie voorafgaand aan het maaien is vastgesteld dat de genoemde objecten vrij zijn van broedende vogels en hun nesten ('voorlopen'). De nesten kort voor het maaien markeren en bij het maaien ontzien (indicatie: 5 m rond het nest niet maaien). De markering direct na de werkzaamheden verwijderen. De (voorzorgs)maatregelen goed documenteren. 4. Buiten het broedseizoen werken. 			
		Onderhoudspaden jaarrond maaien, mits tijdens het werken goed wordt gelet op beschermde soorten.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Schonen en maaïen (nat)	Terrestrische soorten	Bij de locatiekeuze voor het afzetten van schoonsel/maaisel op land rekening houden met beschermde terrestrische soorten en hun leefgebieden.			
	Kwartelkoning	Op plaatsen waar het broeden wordt verwacht, pas na 15 augustus maaïen.			
	Ijsvogel en oeverzwaluw	Nesten sparen, ook buiten het broedseizoen.			
	Bever, das en otter	In de nabijheid van een bewoonde burcht of oeverhol buiten de kraamperiode (bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) werken. Kortdurend binnen deze periode werken mag, mits de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt.			
		Bij alle werkzaamheden een afstand van minimaal 20 m tot de burcht aanhouden, m.u.v. voorbijgaande maaï- of schoonbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. In zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden dan zo mogelijk handmatig uitvoeren. In dit geval advies vragen aan een ecologisch deskundige en dit advies opnemen in het ecologisch werkprotocol.			
	Waterspitsmuis en noordse woelmuis	Minimaal 50% van de vegetatie laten staan (ook in het najaar en de winter).			
		Zo werken dat de oever niet wordt beschadigd.			
		Schoonsel niet in het leefgebied deponeren.			
	Beschermde vissen	Werkzaamheden onder de waterlijn uitsluitend in overleg met een ecologisch deskundige uitvoeren, om schade aan het leefgebied en de soorten te voorkomen.			
	Grote modderkruiper	Bij (verwachte) voortplantingsplaatsen werkzaamheden gefaseerd uitvoeren in ruimte en tijd (elk seizoen een ander gedeelte maaïen) waardoor 25% van de vegetatie of waterbodem blijft behouden.			
	Beschermde vissen en amfibieën	Niet schonen bij watertemperaturen rond of onder het vriespunt, of als deze hoog zijn (zie bijlage 4).			
	Beschermde amfibieën	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast, in de periode 15 september t/m 29 februari werken.			
		Op de kant gedeponiseerd(e) schoonsel/bagger bij voorkeur minimaal 48 uur laten liggen, tenzij voor die locatie een botanische doelstelling geldt.			
		Voortplantingsplaatsen (behalve van rugstreeppad) markeren, zodat de bodem niet wordt beschadigd of de oever niet wordt platgereden.			
	Rugstreeppad	Bij algemeen voorkomen de maaïperiode in overleg met een ecologisch deskundige vaststellen.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Schonen en maaien (nat)	Reptielen	In het winterseizoen (1 oktober tot 15 april) wortelkluiten en bladhopen sparen.			
		Schoonsel niet op de oever deponeren, als deze op dat moment als voortplantingsbiotoop in gebruik is.			
	Platte schijfhoren, brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever en beschermde libellen (ook groene glazenmaker)	In de periode 1 oktober t/m 30 november werken.			
	Platte schijfhoren, brede geelrandwaterroofkever, gestreepte waterroofkever en beschermde libellen (m.u.v. groene glazenmaker)	Minimaal 25% van de vegetatie en waterbodem sparen.			
	Groene glazenmaker	Minimaal 50% van de krabbenscheervegetatie sparen. Voor het verwijderen van krabbenscheer foto's maken van de situatie en deze foto's samen met een kaart waarop de locaties van de krabbenscheer staan aangegeven, documenteren.			
	Beschermd planten	In beginsel in de periode 15 september t/m 29 februari werken.			
		Beschadiging van groeiplaatsen vermijden.			
		Maaisel en schoonsel niet op groeiplaatsen deponeren.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Maaien (droog)	Beschermd soorten	Voorafgaand aan het maaien een keuze maken uit één van deze vier strategieën: 1. Habitatbenadering: Bij jaarrond werken tijdens het broedseizoen ten minste 50% van de vegetatie sparen. De overige delen kort houden. Maaisel afvoeren. 2. Jaarrond maaien, mits bermen en dijken al voor en gedurende het broedseizoen in hun geheel permanent ongeschikt zijn of worden gehouden voor broedende vogels, bv. door de vegetatie kort te houden. Wegbermen van minder dan 2 m breed worden gezien als 'ongeschikt voor broedende vogels'. 3. Jaarrond maaien, mits in het broedseizoen met een inspectie voorafgaand aan het maaien is vastgesteld dat de genoemde objecten vrij zijn van broedende vogels en hun nesten ('voorlopen'). De nesten kort voor het maaien markeren en bij het maaien ontzien (indicatie: 5 m rond het nest niet maaien). De markering direct na de werkzaamheden verwijderen. 4. Buiten het broedseizoen werken.			
		In gazons en andere intensief gebruikte en beheerde plaatsen jaarrond maaien, mits tijdens het werken goed wordt gelet op beschermde soorten.			
		De maaibalk zo afstellen dat dieren zo veel mogelijk kunnen wegvlugten.			
	Terrestrische soorten	Bij de locatiekeuze voor het afzetten van maaisel op land rekening houden met beschermde terrestrische soorten en hun leefgebieden.			
	Broedende vogels	Rietland uitsluitend buiten het broedseizoen maaien.			
	Bever, das en otter	In de nabijheid van een bewoonde burcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen maaien als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt.			
		Bij de werkzaamheden een afstand van minimaal 20 m tot de burcht aanhouden. In zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden dan zo mogelijk handmatig uitvoeren.			
	Ree, edelhert en damhert	In dekking aangetroffen kalveren buiten de werkstrook plaatsen door de dieren aan te vatten met een flinke bos gras (nooit direct aanraken, ook niet met handschoenen).			
	Waterspitsmuis en noordse woelmuis	Minimaal 50% van de vegetatie laten staan (ook in het najaar en de winter).			
		Zo werken dat de oever niet wordt beschadigd.			
		Maaisel niet in het leefgebied deponeren.			
	Veldspitsmuis	Schade aan het functionele leefgebied zoveel mogelijk voorkomen.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Maaien (droog)	Beschermd amfibieën	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast, in de periode 15 september t/m 29 februari werken.			
		Voortplantingsplaatsen (behalve van rugstreeppad) markeren, zodat de bodem niet wordt beschadigd, en enkel bij droog weer maaien. In een strook van minimaal 5 m van de perceelrand uitsluitend maaien met maaiparaatuur met een minimale aanzuigende werking en maaioogte aanpassen naar minimaal 10 cm.			
	Rugstreeppad	Bij algemeen voorkomen de maaiperiode in overleg met een ecologisch deskundige vaststellen.			
	Reptielen	Uitsluitend met aangepaste paraatuur met een minimale aanzuigende werking maaien.			
	Ringslang	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast, pas na 15 september maaien.			
	Vlinders en libellen	Voortplantingsplaatsen in de periode 1 september t/m 31 maart maaien. Minimaal 25% van de vegetatie sparen, bij voorkeur de plaatsen met waardplanten van de betreffende soort.			
	Beschermd planten	In beginsel in de periode van zaadzetting t/m 29 februari maaien.			
		Als tijdens de groeiperiode in de directe nabijheid wordt gemaaid, groeiplaatsen markeren en beschadiging van de bodem vermijden.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Baggeren en herprofilen	Beschermde soorten	<p>Voorafgaand aan de werkzaamheden een keuze maken uit één van deze drie strategieën:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Habitatbenadering: Bij jaarrond werken tijdens het groeiseizoen ten hoogste 75% van de vegetatie in het natte profiel (ten hoogste 50% bij krabbenscheer) en ten hoogste 75% van het slib van de waterbodem verwijderen. Bij volgende baggerbeurten andere delen sparen. Ook de vegetatie in het talud sparen. 2. Bij jaarrond werken samen met een ecologisch deskundige zodanige andere maatregelen treffen dat het baggeren niet van wezenlijke invloed is op de populaties, bv. met 'nalopen': met minimaal één extra persoon het baggerslib direct na het baggeren inspecteren op beschermde soorten en deze meteen terugzetten. 3. Buiten het broedseizoen werken. 			
	Terrestrische soorten	Bij de locatiekeuze voor het afzetten van bagger op land rekening houden met beschermde terrestrische soorten en hun leefgebieden.			
	Zwarte stern	Altijd minimaal 50% van de krabbenscheervegetatie sparen. Het gespaarde gedeelte pas baggeren nadat het eerder gebaggerde gedeelte voldoende is hersteld. Tijdens het baggeren op de kant gedeponeerde krabbenscheer zoveel mogelijk terugplaatsen.			
	Bever, das en otter	In de nabijheid van een bewoonde burcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen werken als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij burchten van september t/m december werken, vooral als er burchten van zowel bevers, dassen als otters zijn. Werken bij burchten in een kwetsbare periode zoveel mogelijk voorkomen.			
		Bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd een afstand van minimaal 50 m tot de burcht aanhouden. Buiten de kraamtijd een afstand van minimaal 20 m tot de burcht aanhouden, m.u.v. voorbijgaande baggerbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. In zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. In dit geval advies vragen aan een ecologisch deskundige en dit advies opnemen in een ecologisch werkprotocol.			
	Waterspitsmuis en noordse woelmuis	Zo werken dat de oever niet wordt beschadigd.			
		Baggerslib niet in het leefgebied deponeren.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Baggeren en herprofilieren	Beschermde vissen	Werkzaamheden onder de waterlijn uitsluitend in overleg met een ecologische deskundige uitvoeren, om schade aan het leefgebied en de soorten te voorkomen.			
	Grote modderkruiper	Bij (verwachte) voortplantingsplaatsen werkzaamheden uitsluitend in de periode 1 september t/m 31 december uitvoeren.			
	Beekprik	Zoveel mogelijk wegvangen voordat de baggerwerkzaamheden plaatsvinden.			
	Beschermde vissen en amfibieën	Niet baggeren bij watertemperaturen rond of onder het vriespunt, of als deze hoog zijn (zie bijlage 4).			
	Beschermde amfibieën	Als de habitatbenadering niet wordt toegepast, in de periode 15 september t/m 29 februari werken.			
		Op de kant gedeponeerde(e) bagger bij voorkeur minimaal 48 uur laten liggen, tenzij voor die locatie een botanische doelstelling geldt.			
	Reptielen	In het winterseizoen (1 oktober tot 15 april) wortelkluitten en bladhopen sparen.			
		Bagger niet op de oever deponeren, als deze op dat moment als voortplantingsbiotoop in gebruik is.			
	Platte schijfhoren, brede geelrandwaterroofoever, gestreepte waterroofoever en beschermde libellen (ook groene glazenmaker)	In de periode 1 oktober t/m 30 november werken.			
	Platte schijfhoren, brede geelrandwaterroofoever, gestreepte waterroofoever en beschermde libellen (m.u.v. groene glazenmaker)	Minimaal 25% van de vegetatie en waterbodem sparen.			
	Beschermde insecten	In overleg met de ecologisch deskundige een maatwerkoplossing zoeken.			
	Groene glazenmaker	Minimaal 50% van de (krabbenscheer)vegetatie en de waterbodem sparen.			
	Beschermde planten	Beschadiging van groeiplaatsen vermijden.			
		In de periode 15 september t/m 29 februari werken.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Snoeien en dunnen	Alle soorten	Vermijdbare schade aan bermen, slootkanten, houtsingels, bosjes en solitaire bomen, bv. door insporing of beschadiging van de bast, voorkomen.			
	Broedende vogels	Bij voorkeur buiten het broedseizoen werken. Alleen in het broedseizoen werken als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden.			
	Zoogdieren	Bij verwachte schade ontheffing aanvragen bij het bevoegde gezag.			
	Bever, das en otter	In de nabijheid van een bewoonde burcht of oeverhol buiten de kraamperiode (bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) werken. Kortdurend binnen deze periode werken mag, mits de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt.			
		Bij de werkzaamheden een afstand van minimaal 20 m tot de burcht aanhouden. In zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd. Werkzaamheden dan zo mogelijk handmatig uitvoeren.			
		Snoeihout laten liggen, maar niet nabij burchtingangen of wissels.			
		Bomen en struiken op en rondom de burchtlocatie (straal minimaal 20 m) zoveel mogelijk sparen.			
		De velrichting van bomen van de burchtlocatie afwenden.			
	Eekhoorn en boomarter	Bewoonde nesten/nestholten sparen en alleen beschadigen of vernietigen als dit voor de werkzaamheden onvermijdelijk is en enkel nadat een ecologisch deskundige heeft vastgesteld dat er in de omgeving voldoende alternatieve nestgelegenheid is.			
		Nesten/nestholten nooit tijdens de kraamperiode (eekhoorns: februari t/m augustus; boomarters: maart t/m augustus) vernietigen of beschadigen.			
	Ree, edelhert en damhert	In dekking aangetroffen kalveren in beginsel ongemoeid laten en niet aanraken. De werkzaamheden zo uitvoeren dat de dieren er geen last van hebben. Als dit niet mogelijk is, de dieren buiten het werkgebied plaatsen door de dieren aan te vatten met een flinke bos gras (nooit direct aanraken, ook niet met handschoenen).			
	Vleermuizen	Indien kraam-, paar-, of winterverblijven of vliegroutes aanwezig zijn, in overleg met een ecologisch deskundige zo werken dat schade zoveel mogelijk wordt voorkomen en dat de functionaliteit van het leefgebied behouden blijft. Aantasting van foerageergebieden en vliegroutes zo veel mogelijk vermijden. Bij voorkeur in de periode 15 augustus t/m 31 oktober werken.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Snoeien en dunnen	Beschermd amfibieën	Leefgebied slechts indien noodzakelijk betreden.			
		Vaste rust- en verblijfplaatsen, bv. poelen met kamsalamander of knoflookpad, zo nodig markeren, zodat de bodem en oever niet worden beschadigd of platgereden.			
		Houtachtige begroeiingen, zoals houtrillen, boomstronken en bladhopen, in de winterperiode (1 oktober t/m 31 maart) zo veel mogelijk ontzien.			
		Bij voorkeur tussen 15 augustus en 15 oktober werken.			
		Waar kritische soorten voorkomen, landhabitat in de winterperiode (1 oktober t/m 31 maart) óf geheel ontzien, óf werkzaamheden in handkracht uitvoeren. Bodemverwonding door spoorvorming of het uitslepen van bomen voorkomen.			
	Reptielen	In het winterseizoen (1 oktober tot 15 april) wortelkluiten en bladhopen sparen.			
		Schoonsel/maaisel niet op de oever deponeren, als deze op dat moment als voortplantingsbiotoop in gebruik is.			
	Beschermd insecten	In overleg met de ecologisch deskundige een maatwerkoplossing zoeken.			
	Iepenpage	Iepen sparen bij dunningswerkzaamheden.			
	Vliegend hert	Kapwerkzaamheden buiten het vliegseizoen (1 mei t/m 31 oktober) uitvoeren.			
		Bomen niet geheel kappen: alleen de kroon verwijderen.			
		Gekapt dood hout achterlaten op de locatie in de directe nabijheid van de betreffende boom.			
	Beschermd planten	In beginsel in de periode 15 september t/m 29 februari werken.			
		Groeiplaatsen markeren en beschadiging hiervan vermijden.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Waterkeringen en duikers onderhouden en oevers en kaden herprofiëren	Broedende vogels	Bij voorkeur buiten het broedseizoen werken. Alleen in het broedseizoen werken als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden.			
		Indien de waterkering voorafgaand aan het broedseizoen tijdelijk ongeschikt is gemaakt door de vegetatie zeer kort te houden of te frezen en/of door deze dagelijks te betreden, mogen noodzakelijke werkzaamheden tijdens het broedseizoen worden uitgevoerd.			
	Bever, das en otter	In de nabijheid van een bewoonde burcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen werken als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij burchten van september t/m december werken, vooral als er burchten van zowel bevers, dassen als otters zijn. Werken bij burchten in een kwetsbare periode zoveel mogelijk voorkomen.			
		Bij alle werkzaamheden een afstand van minimaal 20 m tot de burcht aanhouden, m.u.v. voorbijgaande profileringsbewegingen op het water of aan de andere zijde van het water. In zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd.			
	Waterspitsmuis en noordse woelmuis	Niet in voortplantingsperiode (april t/m september) werken.			
	Beschermde vissen	Werkzaamheden onder de waterlijn uitsluitend in overleg met een ecologisch deskundige uitvoeren, om schade aan het leefgebied en de soorten te voorkomen.			
	Beschermde amfibieën	Leefgebied (behalve van rugstreeppad) markeren en slechts indien noodzakelijk betreden, zodat de bodem niet wordt beschadigd of de oever niet wordt platgereden.			
		Werkomgeving werkdagelijks controleren op aanwezige dieren. Deze verplaatsen naar een veilig heenkomen zonder de dieren te beschadigen.			
		Wanneer het betreden van leefgebied (voortplantingshabitat) noodzakelijk is, gebeurt dit bij voorkeur niet in de voortplantingsperiode (globaal maart t/m augustus).			
		Houtrillen, boomstronken en bladhopen in de winterperiode (1 oktober t/m 31 maart) ontzien.			
	Reptielen	In de actieve periode (globaal: april t/m september) de werkomgeving dagelijks controleren op aanwezige reptielen. Deze verdrijven zonder ze te beschadigen.			
	Reptielen	In het winterseizoen (1 oktober tot 15 april) wortelkluitten en bladhopen sparen.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Waterkeringen en duikers onderhouden en oevers en kaden herprofiëren	Ringslang	Op overwinteringsplaatsen (in basaltstenen oeverbeschoeiing of -verdediging) bij voorkeur niet in de winterperiode (1 oktober tot 15 april) werken.			
	Platte schijfhoren	In de periode 1 oktober t/m 30 november werken en 25% van de bodem sparen.			
	Beschermde vlinders en libellen	Leefgebied markeren en slechts indien noodzakelijk betreden, om te voorkomen dat de vegetatie wordt beschadigd.			
	Beschermde planten	Groeiplaatsen markeren en slechts indien noodzakelijk betreden, om te voorkomen dat de bodem en de vegetatie worden beschadigd. Als werkzaamheden onvermijdelijk zijn om waterstaatkundig bedreigende situaties te voorkomen, de groeiplaatsen met een ruime hoeveelheid grond verplaatsen naar een ander geschikt biotoop.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Verhardingen onderhouden	Broedende vogels	Bij voorkeur buiten het broedseizoen werken. Alleen in het broedseizoen werken als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden.			
	Bever, das en otter	In de nabijheid van een bewoonde burcht of oeverhol tijdens de kraamtijd (bever: mei t/m augustus; das: december t/m juni; otter: april t/m december) alleen werken als de verstoring zo veel mogelijk wordt beperkt. Bij burchten van 1 september t/m 31 december werken, vooral als er burchten van zowel bevers, dassen als otters zijn.			
		Bij alle werkzaamheden tijdens de kraamtijd een afstand van minimaal 50 m tot de burcht aanhouden. Buiten de kraamtijd een afstand van minimaal 20 m tot de burcht aanhouden. In zeer dringende omstandigheden is buiten de kraamtijd een kortere afstand toegestaan, mits de burcht niet wordt beschadigd.			
	Vleermuizen	Indien op voorhand duidelijk is dat een ecologisch effect verwaarloosbaar is, zijn aanvullende maatregelen niet nodig (bv. als overdag een toegangsweg opnieuw wordt bestraat, terwijl in de berm een boom is waarin zich een vleermuiskolonie bevindt; de boom blijft onaangeroerd).			
	Beschermd amfibieën	Werkomgeving werkdagelijks controleren op aanwezige dieren. Deze verplaatsen naar een veilig heenkomen zonder de dieren te beschadigen.			
		Houtrillen, boomstronken en bladhopen in de winterperiode (1 oktober t/m 31 maart) ontzien.			
		Voortplantingsplaatsen (behalve van rugstreeppad) markeren en slechts indien noodzakelijk betreden, zodat de bodem niet wordt beschadigd of platgereden.			
	Reptielen	In de actieve periode (globaal: april t/m september) de werkomgeving dagelijks controleren op aanwezige reptielen. Deze verdrijven zonder ze te beschadigen.			
		In het winterseizoen (1 oktober tot 15 april) wortelkluiten en bladhopen sparen.			
	Zandhagedis	Bij onderhoud aan strandhoofden rekening houden met de voortplantingsperiode (eind april t/m september).			
	Beschermd insecten	Leefgebied markeren en slechts indien noodzakelijk betreden, om te voorkomen dat de vegetatie wordt beschadigd.			
	Vliegend hert	Oude houtstapels van eikenhout sparen.			
	Beschermd insecten en planten	Grond en materialen elders opslaan. Geen voertuigen parkeren.			

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Verhardingen onderhouden	Beschermd planten	Als schade door de werkzaamheden niet kan worden uitgesloten, groeiplaatsen markeren en slechts indien noodzakelijk betreden, om te voorkomen dat de vegetatie wordt beschadigd.			
		In gebieden met (zoutgevoelige) planten gladheidbestrijding met niet-schadelijke middelen uitvoeren of de strooier zo afstellen dat er ter plaatse nauwelijks zout in de berm komt.			

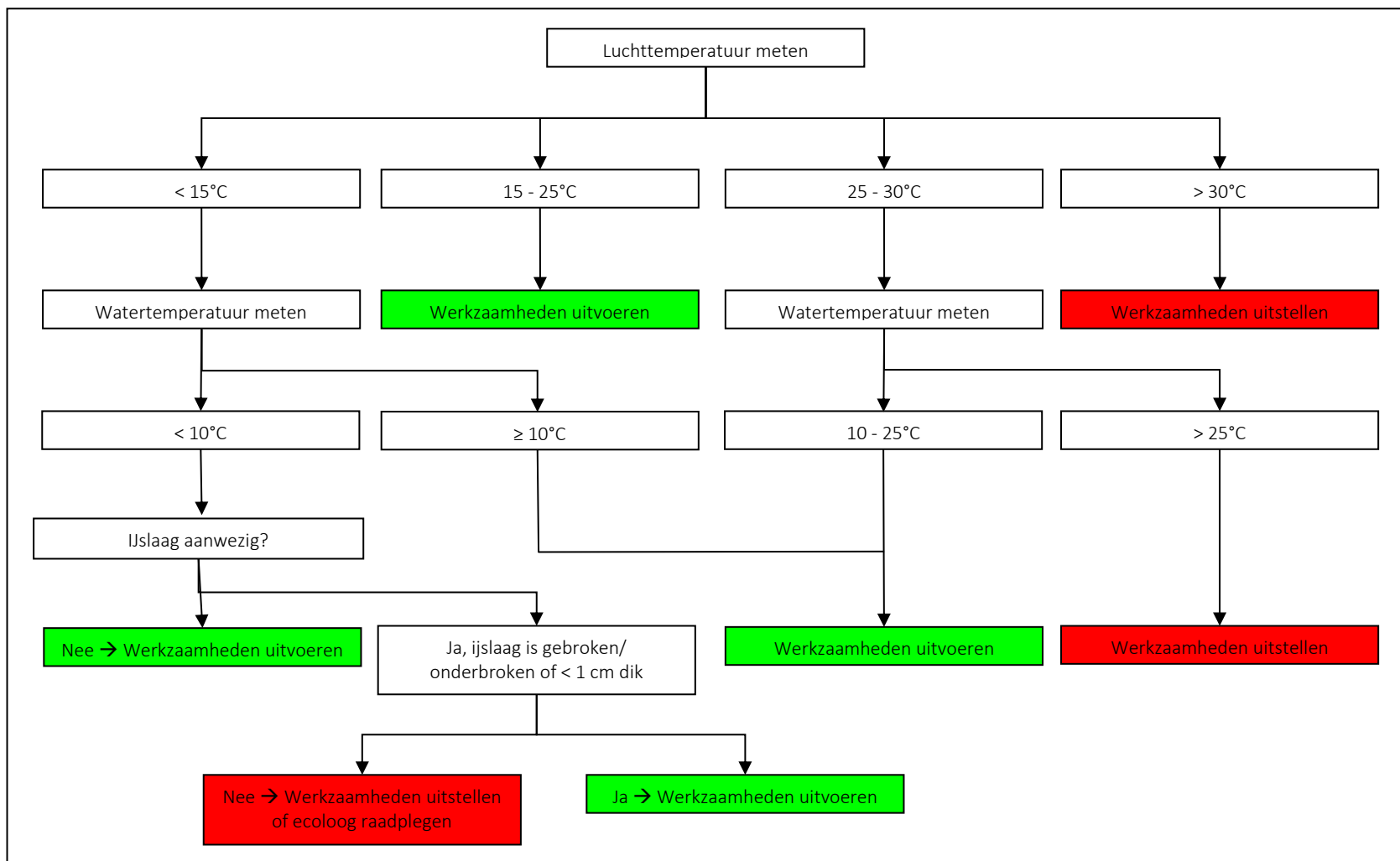
Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Begrazen	Beschermd soorten	In het begrazingsplan rekening houden met het voorkomen van beschermde soorten. Zo nodig deelgebieden uitrasteren en/of de begrazingsdruk (aantal dieren en periode van begrazing) en de keuze van diersoort hierop aanpassen.			
		In natuurgebieden begrazing inzetten in overleg met de terreinbeherende organisatie.			
	Broedende vogels	Als tijdens het broedseizoen op de grond of in het riet broedende vogels aanwezig kunnen zijn, dan is begrazing toegestaan als de dieren al zijn ingeschaard voordat er broedende vogels zijn.			
	Kwartelkoning	Op plaatsen waar het broeden wordt verwacht, pas na 15 augustus begrazen.			
	Bever en das	Bij begrazing in gebieden met een bewoonde burcht passende maatregelen nemen zoals het uitrasteren van een burcht (met door bevers en dassen passeerbare rasters), het verlagen van de begrazingsintensiteit, of de keuze voor een andere veesoort.			
	Beschermd amfibieën	In de nabijheid van poelen en andere voortplantingsplaatsen van bv. kamsalamander of knoflookpad met zorg voorkomen dat de bodem door het vee wordt platgetreden. Zo nodig de voortplantingsplaatsen uitrasteren. Voorkomen dat mest de poel vervuult.			
	Reptielen	De veedichtheid in overleg met een ecologisch deskundige afstemmen op de aanwezige reptielenpopulaties.			
	Ringslang	Broedhopen uitrasteren en niet beschadigen.			
	Beschermd insecten	In overleg met een ecologisch deskundige maatregelen nemen waarmee schade aan de dieren én hun leefgebieden zo veel mogelijk wordt voorkomen. Deze in het beheerplan of begrazingsplan of in een ecologisch werkprotocol vastleggen.			
	Beschermd planten	Beschadiging van groeiplaatsen vermijden. Groeiplaatsen uitrasteren, indien nodig.			

Als een terrein in voorafgaande jaren ook is begraasd, is ecologisch onderzoek niet opnieuw nodig.

Type werk	Specifiek aandacht voor	Omschrijving maatregel	Ga je de maatregel nemen?		
			Ja	Nee (beschrijf een alternatief)	NVT
Schade door muskus- en beverratten voorkomen	Broedende vogels	Bij voorkeur buiten het broedseizoen werken. Alleen in het broedseizoen werken als zich dan in het terrein geen broedende vogels bevinden.			
		Betreden van een terrein met broedende vogels in het broedseizoen mag, als de werkzaamheden binnen een uur worden uitgevoerd en mits het niet regent of sneeuwt en de temperatuur > 10° C is.			
	Kwartelkoning	Plaatsen waar het broeden wordt verwacht, pas na 15 augustus betreden, tenzij dit vanuit de openbare veiligheid niet aanvaardbaar is.			
	Bever, das en otter	Jaarrond een afstand van minimaal 20 m van een burcht aanhouden. Klemmen binnen 100 m afstand van burchten zijn van een type die verwonding van dassen, bevers en otters voorkomt. Bij kooien gebruik maken van otterringen.			
	Beschermde amfibieën	In leefgebieden uitsluitend vangmethoden gebruiken die bijvangst voorkomen.			
	Kamsalamander en knoflookpad	Poelen met vaste rust- of verblijfplaats niet betreden.			
	Ringslang	Broedhopen niet beschadigen.			
	Beschermde planten	Groeiplaatsen bij voorkeur niet betreden of berijden, en waar nodig alleen te voet betreden. Hetzelfde geldt in Natura 2000-gebieden voor habitattypen die voor betreding kwetsbaar zijn.			

De gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor het doden of verwonden van schadelijke dieren als muskus- en beverratten!

Bijlage 4: Afwegingskader werkzaamheden in wateren en temperatuurgrenzen

Bijlage 5: Lijst met beschermde soorten

In het kader van de Wet natuurbescherming zijn de volgende soorten beschermd:

Vogelrichtlijnsoorten

Alle in Nederland van nature voorkomende vogelsoorten.

Habitatrichtlijnsoorten

Vleermuizen

Bechsteins vleermuis
Bosvleermuis
Brandts vleermuis
Franjestaart
Gewone baardvleermuis
Gewone dwergvleermuis
Gewone grootoorvleermuis
Grijze grootoorvleermuis
Grote hoefijzerneus
Grote rosse vleermuis
Ingekorven vleermuis
Kleine dwergvleermuis
Kleine hoefijzerneus
Laatvlieger
Meervleermuis
Mopsvleermuis
Noordse vleermuis
Rosse vleermuis
Ruige dwergvleermuis
Tweekleurige vleermuis
Vale vleermuis
Watervleermuis

Overige zoogdieren

Bever
Hamster
Hazelmuis
Lynx
noordse woelmuis
Otter
Wilde kat
Wolf

Vissen

Houting
Steur

Amfibieën

Boomkikker
Geelbuikvuurpad
Heikikker
Kamsalamander
Knoflookpad
Poelkikker
Rugstreeppad
Vroedmeesterpad

Reptielen

Gladde slang
Muurhagedis
Zandhagedis

Weekdieren

Bataafse stroommossel
Platte schijfhoren

Mossen

Geel schorpioenmos
Tonghaarmuts

Insecten

Brede geelrandwaterroofkever
Bronslibel
Donker pimperlblauwtje
Gaffellibel
Gestreepte waterroofkever
Gevlekte witsnuitlibel
Groene glazenmaker
Heldenbok
Juchtleerkever
Mercurwaterjuffer
Moerasparelmoervlinder
Noordse winterjuffer
Oostelijke witsnuitlibel
Pimperlblauwtje
Rivierrombout
Sierlijke witsnuitlibel
Teunisbloempijlstaart
Vermiljoenkever
Grote vuurvlinder

Planten

Drijvende waterweegbree
Groenknolorchis
Kleine vlotvaren
Kruipend moerasscherm
Liggende raket
Zomerschroeforchis

Andere soorten

Zoogdieren

Aardmuis
Boommarter
Bosmuis
Bunzing
Damhert
Das
Dwergmuis
Dwergspitsmuis
Edelhert
Eekhoorn
Egel
Eikelmuis
Gewone bosspitsmuis
Grote bosmuis
Haas
Hermelijn
Huisspitsmuis
Konijn
Molmuis
Ondergrondse woelmuis
Ree
Rosse woelmuis
Steenmarter
Tweekleurige bosspitsmuis
Veldmuis
Vos
Waterspitsmuis
Wezel
Wild zwijn
Woelrat

Vissen

Beekdonderpad
Beekprik
Elrits
Gestippelde alver
Grote modderkruiper
Kwabaal

Amfibieën

Alpenwatersalamander
Bruine kikker
Gewone pad
Kleine watersalamander
Meerkikker
Middelste groene kikker
Vinpootsalamander
Vuursalamander

Reptielen

Adder
Hazelworm
Levendbarende hagedis
Ringslang

Ongewervelden

Aardbeivlinder
Beekrombout
Bosbeekjuffer
Bosparemoervlinder
Bruin dikkopje
Bruine eikenpage
Donkere waterjuffer
Duinparemoervlinder
(Europese) Rivierkreeft
Gentiaanblauwtje
Gevlekte glanslibel
Gewone bronlibel
Grote paremoervlinder
Grote vos
Grote weerschijnvlinder
Hoogveenglanslibel
Iepenpage
Kempense heidelibel
Kleine heivlinder
Kleine ijsvogelvlinder
Kommavlinder
Sleedoornpage
Speerwaterjuffer
Spiegeldikkopje
Veenbesblauwtje
Veenbesparemoervlinder
Veenhooibeestje
Veldparemoervlinder
Vliegend hert
Zilveren maan

Planten

Akkerboterbloem	Groensteel	Roggelelie
Akkerdoornzaad	Groot spiegelklokje	Rood peperboompje
Akkerogentroost	Grote bosaardbei	Rozenkransje
Beklierde ogentroost	Grote leeuwenklauw	Ruw parelzaad
Berggamander	Honingorchis	Scherpkruid
Bergnachtorchis	Kalkboterbloem	Schubvaren
Blaasvaren	Kalketrip	Schubzegge
Blauw guichelheil	Karthuizer anjer	Smalle raai
Bokkenorchis	Karweiselie	Spits havikskruid
Bosboterbloem	Kleine ereprijs	Steenbraam
Bosdravik	Kleine schorseneer	Stijve wolfsmelk
Brave hendrik	Kleine wolfsmelk	Stofzaad
Brede wolfsmelk	Kluwenklokje	Tengere distel
Breed wollegras	Knollathyrus	Tengere veldmuur
Bruinrode wespenorchis	Knolspirea	Torosgamander
Dennenorchis	Korensla	Veenbloembies
Dreps	Kranskarwei	Vliegenorchis
Echte gamander	Kruiptijm	Vroege ereprijs
Franjementiaan	Lange zonnedaauw	Wilde averuit
Geelgroene wespenorchis	Liggende ereprijs	Wilde ridderspoor
Geplooid vrouwenmantel	Moerasgamander	Wilde weit
Getande veldsla	Moerasgamander	Wolfskers
Gevlekt zonneroosje	Muurbloem	Zandwolfsmelk
Glad biggenkruid	Naakte lathyrus	Zinkviooltje
Gladde zegge	Naaldenkervel	Zweedse kornoelje
Groene nachtorchis	Pijlscheefkelk	